

MUSEU D'HISTÒRIA DE BARCELONA (MUHBA)
Plaça del Rei, s/n.
08002 Barcelona
Tel.: 93 256 21 00
Fax: 93 315 09 57
museuhistoria@bcn.cat
www.museuhistoria.bcn.cat/quarhis

QUADERNS D'ARQUEOLOGIA I HISTÒRIA DE LA CIUTAT DE BARCELONA

| BARKENO | BARCINO | BARCINONA |
| BARŠALŪNA | BARCELONA

quarhis
ÈPOCA II · ANY 2014 · N.10 · ISSN 1699-793X
256 PÀGINES · BARCELONA

Editor:

Museu d'Història de
Barcelona (MUHBA)
Institut de Cultura
Ajuntament de Barcelona

Director MUHBA:

Joan Roca i Albert

Direcció Quarhis:

Julia Beltrán de Heredia

Secretària de redacció:

Vanesa Triay

Consell de redacció:

Xavier Aquilué (MAC)
Julia Beltrán de
Heredia (MUHBA)
Josep Guitart (UAB)
Josep M. Gurt (UB)
Albert López (DiBa)
Magí Miret (GC)
Carme Miró (ICUB)
Miquel Molist (UAB)
Isabel Rodà (UAB)

Avaluadors externs:

Luis Caballero Zoreda
Carmen Fernández Ochoa
Sauro Gelichi
Jean Guyon
Simon Keay
Bernat Martí
Lucy Vallauri
Desiderio Vaquerizo
Giuliano Volpe

Control gràfic:

Emili Revilla

Disseny gràfic:

PFP
(Quim Pintó,
Montse Fabregat)

Realització:

Edicions Hipòtesi, SL

Impressió:

Índice Arts Gràfiques, SL

Imatges de la coberta:

El Born CC-Pep Parer
i Ignasi Camps

ISSN

1699-793X

Dipòsit legal

B-9715-2005

© dels textos els autors
© de l'edició

**Museu d'Història
de Barcelona**

Institut de Cultura,
Ajuntament de Barcelona
Plaça del Rei, s/n
08002 Barcelona
Tel.: 93 256 21 00
Fax: 93 315 09 57
[www.museuhistoria.bcn.
cat/quarhis](http://www.museuhistoria.bcn.cat/quarhis)

QUADERNS D'ARQUEOLOGIA I HISTÒRIA DE LA CIUTAT DE BARCELONA

| BARKENO | BARCINO | BARCINONA |
| BARŠALŪNA | BARCELONA |

quarhis

ÈPOCA II·ANY 2014·NÚM.10·ISSN 1699-793X
256 PÀGINES · BARCELONA

SUMARI
SUMARIO
SUMMARY
SOMMAIRE

9-11 PRESENTACIÓ

JOAN ROCA I ALBERT

12-13 EDITORIAL

JULIA BELTRÁN DE HEREDIA BERCERO

EL BORN, UNA CIUTAT SOTA UN MERCAT

16-28 EL BORN I EL CONEIXEMENT HISTÒRIC

ALBERT GARCIA ESPUCHE

30-55 EL JACIMENT ARQUEOLÒGIC DE L'ANTIC MERCAT DEL BORN.

LA SEVA DARRERA FASE D'ÚS (1700-1717)

PERE LLUÍS ARTIGUES CONESA I ANTONI FERNÁNDEZ ESPINOSA

56-68 EL BORN I LA CULTURA MATERIAL DE 1700

JULIA BELTRÁN DE HEREDIA BERCERO

70-93 EVOLUCIÓ GEOMORFOLÒGICA DEL BARRI DE LA RIBERA EN ÈPOQUES HISTÒRIQUES

RAMON JULIÀ BRUGUÉS I SANTIAGO RIERA MORA

NOTES I ESTUDIS

96-121 ESCULTURES ROMANES DE *BARCINO*

MONTSERRAT CLAVERIA NADAL I EVA M. KOPPEL GUGGENHEIM I ISABEL RODÀ DE LLANZA

122-139 LA REPRESENTACIÓ DEL RAPTO DE GANÍMEDES EN LA HABITACIÓ 3 DE LA *DOMUS*

DE AVINYÓ (BARCELONA): UN *UNICUM* EN LA PINTURA PROVINCIAL ROMANA

ALICIA FERNÁNDEZ DÍAZ I LORENZO SUÁREZ ESCRIBANO

140-162 LA MURALLA ROMANA DE BARCELONA, UNA EMPRESA DE FINALS DEL SEGLE III

ALESSANDRO RAVOTTO

164-179 EL PRIMER TESTIMONI ARQUEOLÒGIC DE LA PESTA NEGRA A BARCELONA:

LA FOSSA COMUNA DE LA BASÍLICA DELS SANTS MÀRTIRS JUST I PASTOR

JULIA BELTRÁN DE HEREDIA BERCERO I IRENE GIBRAT PINEDA

173 ANNEX 1. Estudi de les restes tèxtils dels enterraments de la fossa

de la Basílica dels Sants Màrtirs Just i Pastor de Barcelona

SÍLVIA CARBONELL BASTÉ

178 ANNEX 2. Estudi de la composició de les mostres de teixit dels enterraments

de la fossa de la Basílica dels Sants Màrtirs Just i Pastor de Barcelona

ENRIC CARRERA I GALLISSÀ

180-199 LA SÉPULTURE MULTIPLE DE LA BASILIQUE DES SAINTS MARTYRS

JUST ET PASTOR : BIO-ARCHÉOLOGIE DES RESTES HUMAINS

SACHA KACKI I DOMINIQUE CASTEX

NOTICIARI

202-204 PROJECTE PREHISTÒRIA AL PLA DE BARCELONA

205-206 LA MURALLA ROMANA EN EL MARC DEL PLA *BARCINO*. PROJECTES I RESULTATS DE L'ANY 2013

207-208 PLA *BARCINO*. LA BASÍLICA DELS SANTS MÀRTIRS JUST I PASTOR: LA CIUTAT CRISTIANA I VISIGODA

209-211 IMPACTE TECNOLÒGIC EN EL NOU MÓN COLONIAL.

CANVI CULTURAL EN ARQUEOLOGIA I ARQUEOMETRIA CERÀMICA (TECNOLONIAL)

213-215 BIBLIOGRAFIA PUBLICADA SOBRE ARQUEOLOGIA DE BARCELONA

217-227 TEXTOS EN CASTELLANO. SÍNTESIS

229-238 ENGLISH TEXT. SUMMARY

239-250 TEXTES EN FRANÇAIS. RÉSUMÉ

251-255 NORMES DE PRESENTACIÓ D'ORIGINALS A QUARHIS

NOTICIARI

Barcelona neix com a ciutat arran de la seva fundació amb categoria de colònia per l'emperador August, fet que és l'origen de la gran metròpoli que ha esdevingut capital de Catalunya.

Ara se la vol donar a conèixer creant el Pla *Barcino*, l'objectiu del qual és la recuperació i difusió de la ciutat romana.

L'any passat, en el *QUARHIS* 9¹, ja vàrem fer una primera aproximació al que és el Pla *Barcino* i els seus objectius, explicant breument un dels seus projectes relacionats amb la muralla romana. Ara, doncs, ens centrarem en la feina feta durant l'any 2013 i en la planificació prevista per al binomi 2014-2015, també prenent com a referent tot el treball dut a terme a l'entorn dels dos recintes emmurallats de la colònia romana.

ACCIONS DINS DEL PROJECTE

La muralla és un dels elements més identificadors de la *Barcino* romana i baiximperial, tot i que el seu recorregut arriba fins a dates més modernes com a element de prestigi, si bé perd totalment la seva funció defensiva. El record de la muralla ha estat sempre present, com ens fan avinent aquestes paraules de Jeroni Pau a la seva obra *Barcino* escrita l'any 1491: "Els primitius murs de la fortalesa, notables per llur antiguitat, es poden veure fins i tot sencers en la part una mica més elevada de la ciutat, amb quatre portes almenys (en l'actualitat se'n compten nou). En les seves torres corresponents, quan fou construïda la ciutat, foren col·locades escultures de caps de bou, símbols votius de pau i de predomini²."

L'objectiu principal d'aquesta part del projecte és el coneixement global dels dos recintes emmurallats d'època romana de Barcelona, pel que fa al seu traçat, cronologia i tècnica constructiva. A banda, hi ha tot un seguit d'objectius secundaris que poden variar segons l'indret de la muralla en què es treballi.

Passeig de la Muralla

Un dels afanys del Pla *Barcino* es poder dur a terme l'anomenat passeig de la Muralla. Com el seu nom indica, consistiria a recuperar el carrer que envoltava la muralla per l'exterior, des de la porta de la plaça Nova fins a la plaça dels Traginers, uns 400 m de muralla. Per fer-ho s'ha encarregat un primer avantprojecte a l'arquitecte Josep Llinàs, que hi ha definit les primeres línies d'actuació sobre el monument i el seu entorn, com ell mateix assenyala a la memòria del projecte: "...sobre la qual s'hauria d'aplicar uns criteris unitaris que manifestin la seva singularitat històrica a la ciutat i pugui ser compresa des d'aquesta imatge unitària³." Aquest és un projecte de ciutat, ja que afecta l'espai urbà; a banda del patrimoni, es defensa la idea de la muralla com un edifici únic, que s'ha d'estudiar i tractar com una sola unitat. S'ha plantejat l'estudi entorn de tres eixos: la muralla com a façana de construccions utilitzades des del seu interior, la muralla com a unitat constructiva

Figura

Procés d'excavació a la muralla romana. [Fotografia: Jordi Ramos]

i l'entorn de la muralla i el fossat existent com a mediació entre muralla i espai públic.

De moment, hi ha el projecte que ha estat liderat des de l'Institut de Cultura, però que ha comptat amb la col·laboració del Departament d'Habitat Urbà i del districte de Ciutat Vella. S'hi està treballant per tal de poder-lo dur a la pràctica.

Topografia de la muralla

Tenir una bona planta georeferenciada de la muralla era un dels objectius que ens vàrem proposar en un principi, per a la qual cosa calia dibuixar-la dins la cartografia municipal oficial tot assenyalant els trams coneguts arqueològica-

*cmiro@bcn.cat Servei d'Arqueologia de Barcelona.

1. Miró, C. 2013. "Pla *Barcino*. La recuperació del patrimoni defensiu: la muralla romana". *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona*. Època II, 9. Museu d'Història de Barcelona. Institut de Cultura. pp. 198-199.

2. Vilallonga, M. A. 1986. *Jeroni Pau. Obres. I. Autors Clàssics catalans*. Curial. Barcelona.

3. Llinàs i Carmona, J. *Proposta d'actuació a l'entorn de la muralla de Barcelona, per encàrrec de l'Institut de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona*. Desembre de 2013.

ment, documentalment, i els hipotètics, per tal de poder planificar millor tot l'estudi entorn de la muralla. Això ja s'ha aconseguit: l'estiu del 2013 es va fer la topografia⁴ de tots els trams visibles de la muralla i l'alçat d'alguna de les parts, per a la qual cosa es van utilitzar noves tecnologies, com els *drones*, que permeten captar les imatges dels llocs més inaccessibles del monument.

Aquesta acció és primordial per dur a terme altres projectes previstos en el Pla *Barcino*. Serà una eina imprescindible per a l'estudi i valoració de la muralla, i esdevindrà un element bàsic a l'hora de fer els diversos projectes que l'afectin o les finques que la conserven al seu interior, bé sigui com a element immoble, o com a traça o empremta.

Maqueta virtual

En el marc del que s'ha anomenat smartBarcino, s'està treballant en una maqueta virtual de la *Barcino* de finals del segle III, moment en què finalitza la construcció del segon recinte defensiu. La realització de la modelització urbana ha comportat una recerca entorn de la muralla, de les tècniques constructives, de les formes de les torres, dels cobriments, etc. Tota aquesta investigació ha estat coordinada per qui escriu aquest article i per Reinald González.

Sotstinent Navarro

A la finca del carrer del Sotstinent Navarro, 16-18, s'ha dut a terme una llarga intervenció arqueològica que encara no ha acabat i que ha comportat descobriments importants en relació amb la muralla, la seva cronologia, les tècniques constructives i el seu entorn al llarg de l'antiguitat tardana. L'enderroc de dos edificis del segle XIX va deixar a la vista la cara externa de les torres números 27 i 28 i una part del llenç de la muralla tardana de *Barcino*, com ja s'ha explicat anteriorment. L'excavació ens ha permès documentar una part de la zona externa de la ciutat, a tocar de la muralla, que formaria part del *suburbium* de la colònia.

Aquesta excavació ha estat dirigida per Jordi Ramos Ruíz, de l'empresa Àtics, gestionada per l'empresa municipal BIMSA i coordinada des del Pla *Barcino* del Servei d'Arqueologia de Barcelona.

No insistirem a explicar la seqüència estratigràfica, ja que se'n va fer un primer esbós l'any passat i podeu trobar més informació a *L'Anuari d'arqueologia i patrimoni de Barcelona*⁵.

És important assenyalar que amb l'excavació al costat de la torre 28 i el llenç de muralla s'ha pogut comprovar, un cop més, que aquest tram de la muralla de *Barcino* es va construir a finals del segle III dC.

D'aquesta intervenció cal destacar la descoberta d'una part del fossat de la muralla. S'ha pogut documentar un primitiu retall, que seria el fossat de la muralla d'August. A finals del segle III hi ha una gran remodelació i es fa un nou retall que s'amortitza cap al segle VI aproximadament. Com a tret distintiu, cal destacar que, per exemple, a l'avinguda de la Catedral, la baixada del retall del fossat s'iniciava a tocar de la muralla, i que, en canvi, al carrer del Sotstinent Navarro l'inici del retall de fossat està desplaçat, i entre la muralla i el fossat trobem els diferents nivells de paviment d'un camí de ronda extern. Aquests elements –la relació entre la muralla, el paviment extern i el fossat– no havien estat encara observats en cap intervenció arqueològica. S'ha parlat sovint sobre la funcionalitat d'aquest fossat en relació amb la muralla. No se'n pot descartar la funció defensiva, però cal destacar la clara funció de claveguera i conducció d'aigües brutes cap al mar o rieres. Volem fer esment de la presència, en aquesta intervenció, de diversos nivells estratigràfics que corresponen a nivells d'inundació, possiblement d'aigua dolça.

Pel que fa als estrats de rebliment del fossat, conserven una gran concentració de matèria orgànica, cosa que ens fa pensar en una gran claveguera de desguàs de les aigües brutes.

Així mateix, aquest tipus de sediments han permès que es dugui a terme un projecte de recerca sobre arqueobotànica, dirigit pel Dr. Santiago Riera i la Dra. Alexandra Livarda, la finalitat del qual és obtenir dades per poder avançar en l'estudi de l'explotació del paisatge i la seva relació amb l'alimentació de la població, des d'època romana fins a l'edat mitjana. D'aquesta manera, doncs, es podrà reconstruir millor el paisatge d'aquests diferents moments històrics, documentar els sistemes d'explotació de la terra i conèixer què i com menjaven en època antiga. A banda del fossat, una novetat d'aquesta nova fase d'excavació és la localització de diversos murs, revestits amb pintura mural, datats entre el segle I i II dC, que formarien part d'una construcció, segurament una zona d'hàbitat important al *suburbium*. Aquest sector encara no s'ha excavat en la seva totalitat, i només se n'han localitzat els murs, que van ser arrasats en el moment de construcció de la nova muralla al segle III. Ara cal procedir a l'excavació de tota l'àrea. Esperem que d'aquí a poc temps podrem donar més informació sobre aquest sector de la ciutat.

Baixada de Viladecols, 5 i plaça dels Traginers

Enguany, a la finca de la baixada de Viladecols i plaça dels Traginers s'ha dut a terme una primera intervenció de neteja i documentació, sanejant l'edifici, tot esperant una actuació global l'any 2015.

4. La topografia va ser feta per Javier González de Global.

5. Ramos, J. 2013. "Muralla romana. Carrer del Sotstinent Navarro". *Anuari d'arqueologia i patrimoni de Barcelona 2012*. Institut de Cultura. Barcelona. pp. 126-130.

